AFGHAN GERMAN ONLINE
http://www.afghan-german.com
http://www.afghan-german.de
افغان جرمن آنلاین

مسؤولیت محتوی، استعمال کلمات و جملات درین نوشته بدوش نویسندۀ مطلب میباشد

د ستراتېژيکو او سيمه ييزو څېړنو مرکز

۲۰۱۸/۰۸/۲۹

د خپلواکۍ سليزه؛ لنډه کتنه!

هغه جګړه چې امير حبيب الله خان ونه کړه، محافظه کاري يې وکړه همغه جګړه غازي امان الله خان په خپل انداز کې وکړه، هغه مهال چې انګليس په هند کې وو او ايران کې يې هم لښکري ګرځېدې د غزا ناره په کې درنه ناره وه، غازي چې انګليس ته د ۱۹۰۵م کال د تړون د بيا کتنې ليک ولېږه، منتظر پاتې نه شو او سملاسي يې ازادي اعلان کړه.

که تاسو له انګليس سره د افغان ځواکونو زور او ځواک پرتله کړئ، نو له انګليس سره جنګ يوازې د افغانانو سرزوري ګڼلی شئ، يوه لويه امپراتوري چې په اروپا کې يې المان، اتريش او عثماني ترکيې ته ماتې ورکړې وه، څرنګه پرې د غازي امان الله خان لښکرې غورځېږي، دا تعجب دی.

دا جګړه له هره پلوه بې انډوله وه، په هر محاذ کې د انګليس او هند ځواکونو او وسلو شمېر په کراتو زيات وو، هغوی منظمه اردوه وه او هغوی تربيه شوي نظاميان وو او هغوی د اعاشې او اکمال له نظره په ډېر لوړ حالت کې وو، خو افغان پوځونه چې ټول شمېر يې تر ۶۰ زرو رسېده ډېر نامنظم وو، خواړه او پوښاک يې غريبانه او پر خپل ځان وو، د وسلو او اکمال حالت يې ډېر خوار وو او دوی اصلاً د انګليس له پوځ سره په دغه حساب نه شوای جنګېدلی، يوازې په دې جګړه کې نه بلکه په لومړۍ او دويمه جګړه کې هم افغانان دغسې تش لاسي وو، او ډک لاسي يرغلګر يې په مخ او څټ وهل. تاسو که د افغان انګليس په دويمه جګړه کې د انګليس لښکري له بولانه تر کابله تعقيب کړئ، نو تاريخ به تاسو ته په دغه ټوله لاره د انګليس د لښکرو لوڅې هډيري در وښايي، تاسو به په کې په کابل کې متجاوزين ډېر بې وسه او محاصره ووينی، خو دا هر څه افغانان په خپل همت او سرزورۍ کوي، د نړۍ کوم ځواک هم نه شته چې ورته وسلې ورکړي، روزنه ورکړي او حمايه يې کړي. او دا زمونږ د تاريخ را پاتې تسلسل دی، مونږ ته راښايي چې افغانان په تشو لاسونو لوی ځواکونه ځنګه پرزوي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د غازي لويي لاسته راوړني!

د غازي امان الله خان تر ټولو لويه لاسته راوړنه د هېواد ازادي وه، د ازادۍ له نعمت او ارزښت سره بل هيڅ ارزښت سيالي نه شي کولای.

غازي د سوداګرۍ، اقتصاد، تعليم، فرهنګ، اداري، نظامي، هوايي ځواک، لارو او مواصلاتو، ښار جوړوني او ښلابېلو برخو کې ډېرې زياتې لاسته راوړنې درلودلې، غازي د افغانستان لپاره د ترقۍ ډېر لوی خوبونه ليدل، او هغه چې په کوم شوق او ملي جذبه دې خوب ته کار کاوه دا د افغانستان په تاريخ کې بېساری ده.

په اقتصادي برخه کې پر شرکتونو، فابريکو کار وشو، د اورګاډي پټلۍ پيل شوې، په پام کې وه چې د هېواد جنوب له شمال سره د اورګاډي په پټلۍ ونښلول شي. د برق سټېشنونه جوړ شول او برېښنا يې فابريکو ته ورکول شوه، د اوبو ځو بندونه جوړ شول لکه د غازي بند او د غزني سراج بند. د الوتکو د ترميم او پرزه جوړولو فابريکه جوړه شوه، د موټرو د ترميم او پرزو جوړولو فابريکه جوړه شوه، د نساجۍ فابريکه جوړه شوه. د دې لپاره چې ولايتونه له مرکز سره ونښلول شي نو د تليفون او تليګرام پر پروسې کار پيل شو.

په تعليمي ډګر کې په حبيبيه او امانيه ليسو کې فرانسوي او الماني ښوونکيو تدريس کاوه، په ټول افغانستان کې ۳۲۲ لومړني ښوونځي جوړ شول او تر ۱۹۲۷ پورې ټول ۵۱ زره شاګردان په زده کړو بوخت وو. په مسلکي ليسو کې ۳۰۰۰ زده کوونکي موجود وو. څو سوه زده کوونکي د زده کړو لپاره ترکيې، جرمني، فرانسې، ايټاليې او شوروي ته ولېږل شول. معارف ته لويه بوديجه په پام کې ونيول شوه چې د دفاع او دربار تر بوديجې وروسته درېمه لويه بوديجه يې تشکيلوله. طب ښوونځی جوړ شو او په پايتخت کې لوی کتابتون ايجاد شو.

په فرهنګي برخه کې په کابل او ولايتونو کې ۱۳ جريدې خپرېدې، په دوی کې ارشاد النسوان جريده، اتحاد مشرقي جريده، افغان ورځپاڼه، د تعليم او تربيې مجله، امان افغان اونيزه، د پوځ مجله، اتفاق اسلام اونيزه، اتحاد جريده، د اعلاناتو لپاره ابلاغ جريده او حقيقت جريده شامل وو.

له دې سره په څنګ کې انيس ازاده اونيزه هم له چاپه راوتله، د دې اونيزې مسئول غلام محی الدين انيس وو. نسيم سحر د احمد راتب خان په مشرۍ او نوروز ۱۵ ورځينۍ د ميرزا محمد نوروز په مشرۍ خپرېدې.

د غازي په وخت کې لومړی ځل راډيو جوړه شوه او سينما ته کار وشو، ارواښاد غلام محمد خان ميمنه‌ګي المان ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل شو او کله چې راستون شو نو د رسامۍ ښوونځی يې پرانيست چې وروسته بيا د هېواد په کچه يو لوی هنري نوم شو.

د غازي په واکمنۍ کې اساسي قانون (نظام نامه) جوړ شو، لويې جرګې راوغوښتل شوې، شورای خاص يا د دولت شورا چې د پارلمان حيثيت يې درلود جوړ شو او ګڼ قوانين تصويب شول.

د غازي په وخت کې افغانستان ۱۱ الوتکې درلودې، او ۶۵ کسان يې د هوايي زده کړو لپاره ترکيې، فرانسې، ايټاليې او شوروي ته ولېږل. حربي فابريکه جوړه شوه، او دافع هوا توپونه او زره پوش موټرې پوځ ته وارد شول.

د سالنګ او پکتيا لوی لارې جوړې شوې او پر نورو لارو کار پيل شو. دارالامان جوړ شو، ملکي او نظامي روغتونونه جوړ شول، کابل ته د اکسرې ماشين وارد شو، او دار المجانينونه او دار الايتامونه جوړ شول.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

غازي دغه مهال ترکان، جرمنیان او فرانسویان د روغتیا، تعلیم، پوځ، تخنیک او لرغون پوهنې په برخه کې په کار ګمارلي وو.

سلیقوي ریفورمونه!

د غازي امان الله خان لومړی لویه اشتباه دا وه چې هغه د شپږو میاشتو په اوږده سفر له هېواده بېرون په رسمي سفر ووت، له یوې خوا دلته دننه په هېواد کې د غازي مخالفینو ته د توطیو میدان خوشې شو او له بلې خوا په دې سفر کې غازي د اروپا د فرهنګ او رواج تر تاثیر لاندې راغی او ده چې هلته کوم رنګ اخېستی و د دغه رنګ تصویرونه د ده تر را رسېدو مخکې په افغانستان کې حساسیتونه راپارولي وو.

دویمه لویه اشتباه د خلکو له روایتونو او سنتونو سره د غازي ټکر وو، تاسو فرض کړئ، که په ۲۰۱۹ کال کې په کابل ښار کې پولیس ودرېږي او د مېرمنو له سرونو ځادرې په خنجکونو لرې کړي، دا به د هېواد په لرو بر کې څرنګ غبرګون ولري؟ بیا همدا غبرګون په ۱۹۲۸م کې وسنجوئ، چې هغه مهال به د خلکو او روحانیونو غبرګون څه وو؟ غازي امان الله خان په پغمان کې د خپلې مېرمنې له سره نه ټیکری لرې کړ او له خلکو یې وغوښتل چې خپلې مېرمنې د حجاب له قیده خلاصې کړئ. دا هر څه د خلکو له روایتي او سنتي حالت سره په سخت ټکر کې وو.

په لویو غونډو کې خلک مجبورېدل چې کالي لرې کړي، پتلونونه واغوندي، شپو خولۍ په سر کړي او امسا په لاس کې ونیسي، دوی ته ویل کېدل چې نور به د سلام پر ځای شپو خولۍ له سره ښکته کوئ، او دا په داسې حال کې چې په افغانستان کې په دغه شمېر او دې اندازو پتلونونه، ددرېشی او شپو خولۍ نه وې، دې هر څه نوي سلیقوي ریفورمونه مسخره کړي وو.

شاه د جمعې ورځې رخصتي پنجشنبې ته واړوله او په پوځ کې یې د ږیرې خرېل جبري کړل، دې ټولو غازي د یوه داسې کس په توګه مشهوراوه چې له دیني رموزو سره یې شخړه شروع کړې. د نکاح په اړه چې ځلور ښځې یې منعه کړې وې، دا خورا حساسه مسئله وه، دا د دیني متونو سره ټکر وو او په روحانیونو کې یې لوی بحث رامنځته کړی وو.

سلمه کلیزه ولې مهمه وه؟

سږکال چې د ازادۍ د ګټلو سلمه کلیزه راغله، دا سلیزه زمونږ د نیکونو د سلو کلونو پخوانۍ تُورې مانځنه ده، دا لمانځنه د دې لپاره ډېره مهمه ده چې مونږ د خپلواکۍ پر ارزښت پوه شو، دا د دې لپاره ده چې مونږ د خپلواکۍ مفاهیم، احساسات، او جذبات د یو ملي امانت په توګه ژوندي او په نسلي بهیر کې یې په خوځون او دوران کې وساتو.

په دې کرمې سلیزې کې د دې یو لوی فرصت برابر شو، چې د خپلواکۍ پر تېرې مبارزې بېلابېل کتابونه او مقالې چاپ شي او فرهنګي مناسبتونه، ګردې مېزونه او کنفرانسونه پرې دایر شي دا مجالونه داسې وو چې د یوې ملي بیدارۍ لپاره مهم او اساسي توکي وو.

د ازادۍ دغسې لمانځنه د دې لپاره هم مهمه وه، چې د هغو خلکو تاویلونو ته یو ډول ځواب شي، چې خپلواکي د اوسني عصر په غوښتنو او ګلوبلایزېشن کې له سره تعریفوي، خپلواکي، خپلواکي وي او افغانانو چې د انګلیس تر درې پلا

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

ماتولو وروسته شوروي هم مات کړ او اوس امریکا هم د خبرو پر بستر د وتلو لار ګوري دا ټول په دې مانا چې د خپلواکۍ جوهري مانا زمونږ په وطن کې نه ده بدله شوې...

په کوم شان او انداز چې د ازادۍ سلیزې ته پام شو، د غازي د وخت ودانۍ ورغول شوې، د افغانستان شموله مراسمو تابیا ونیول شوه او فوق العاده اهتمام ورته وشو دا نو زمونږ د تاریخ یوه معنوي رغونه وه او دا د هغه تپې ورخ درملنه وه چې د تېرې نیمې پېړۍ جنګونو لکه د دارالامان دا هم بې امانه ځپلې وه... د جنګونو په شر کې دغه له اعتباره غورځېدلي لوی ملي ارزښت ته د بیا باور ورکولو لپاره دا اړینه وه، چې دغسې شانداره ولمانځل شي. په دې حساب به دا شانداره اهتمام د تاریخ له حافظې هیر نه شي....

د ازادۍ د لمانځنو تت موردونه!

د ملتونو په معاصر تاریخ کې څه نومونه داسې وي، چې هغوی پر ملي رمزونو اووښتي وي، غازي امان الله خان چې د خپلواکۍ او مترقي افغانستان له منظره په دا سیمه کې بې سیاله دی، هغه باید د دې کوچنیو سلیقو له منځه ډېر شانداره راووځي، هغه په دې حساب د افغانانو لپاره یو ملي رمز دی.

عموماً د ازادۍ په لمانځنو کې څه موردونه داسې دي چې ډېر پام ورته نه کېږي، یو څو یې په لاندې ډول یادوو:

لومړی، د غازي په اړه باید د اسلامي نړۍ د هغه مهال پیاوړو لیکوالانو، مؤرخینو او مفکرینو ارشیفونو ته مراجعه وشي، د هغوی په کتابونو کې په دې اړه ډېر څه شته، د بېلګې په توګه د اسلامي نړۍ د هغه مهال د لوی مؤرخ او مفکر امیر شکیب ارسلان خاطرې، د امیر په اړه د علامه اقبال تحریر، د خان عبدالغفار خان لیکل، د خلافت تحریک د مشرانو خاطرې او دېته ورته نورې ډېرې سرچینې شته چې په منځ کې یې د غازي یادونه نالوستي پراته دي.

دویم مورد دا دی چې د غازي امان الله خان د ژوند د بېلابېلو اړخونو په اړه د نوموړي د کورنۍ له غړیو او په ځانګړي ډول شهزادګۍ هندیه، شهزادګۍ ناجیه او نورو غړو سره باید تاریخي مرکې وشي.

درېم مورد دا دی چې د ازادۍ جګړه د غازي په مشرۍ د ټول ملت جګړه وه، او دې لپاره اړینه ده چې دغه جګړه افغان شموله وګڼل شي، په دې مانا چې په راتلونکي کې باید د ازادۍ د ګټلو پر جامع او راټول تاریخ خبره وشي، د ازادۍ ټول کرکټرونه او شخصیتونه ژوندي وساتل شي او دا موضوع د ټول افغانستان ګډه موضوع شي، او دا هله کېږي چې نور قومونه د ازادۍ په جګړه کې خپل سهم ووېني.

څلورم مورد دا چې تر ډېرو او شانداره لاسته راوړنو وروسته، له بده مرغه هغه سلیقوي وروستني ریفورمونه چې غازي امان الله خان له اروپا راکاپي کړي وو، نه یې هغه مهال ملي منښته لرله او نه یې اوس څوک منلو ته تیار دي، د غازي هغه تېروتني چې غازي د سلیقوي ریفورمونو په سلسله کې وکړې هغه په احساساتي ډول نه بلکه په تحقیقي او علمي بڼه تحلیل او تجزیه شي، او د افراط او تفریط له چلنده راوویستل شي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ